

**TO‘LIQ OLIB QO‘YILADIGAN PROTEZLAR BILAN PROTOTEZLASH
JARAYONIDA OPERATSION YUZANING QURUQLIGINI TAMINLAB
BERISH VA YUMSHOQ TO‘QIMALAR BILAN ISHLASH**

Alamov Jahongir Azamat o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Samarqand viloyati Samarqand Davlat Tibbiyot
Universiteti Ortopedik Stomatologiya kafedrasida Klinik Ordinatori

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘z imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda to‘liq tishsizlikda bo‘lgan bemorlar bilan ishlash jarayonini mukammal ishlashni shu bilan birgalikda bemorlarga qulaylik darajasini yanada oshirishda to‘liq tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: ortopediya, alveolyar o‘siq, shilliq qavat, tanglay, protez, atrofiya, allergik, o‘tkir, surunkali.

Og‘izning shilliq qavati, inson tanasining boshqa shilliq pardalaridan farqli o‘laroq, bir qator xususiyatlarga ega. Jismoniy, kimyoviy tirnash xususiyati tashqi moddalarning ta’siriga, shuningdek infeksiyalarning kirib borishiga chidamli. Shilliq qavatning regenerativ qobiliyati juda kuchli. Ushbu xususiyatlar ma’lum darajada shilliq qavatning tuzilishiga bog‘liq.

Tish uzulgandan keyin og‘iz bo‘shlig‘ida paydo bo‘ladigan o‘zgarishlar nafaqat alveolyar tizmani, balki ularni qoplaydigan shilliq qavatni va qattiq tanglayni ham uzgartiradi. Ushbu o‘zgarishlar alveolar tizmaning atrofiyasi bilan, burmalar, alveolyar qismning qobig‘iga nisbatan o‘tish joyi holatidagi o‘zgarishlar bilan ifodalanishi mumkin. O‘zgarishlarning tabiati va darajasi nafaqat tishlarning yo‘qolishi, balki ularni olib tashlash uchun asos bo‘lgan sabablarga bog‘liq.

Umumiy va mahalliy kasalliklar, yoshga bog‘liq omillar, shuningdek, shilliq qavatining tuzilishi va xususiyatlariga ta’sir qiladi. Protez joylashadigan protez to‘shagining o‘ziga xos xususiyatlarini bilish, protez usulini tanlashda va yaxshi natijaga erishishda juda muhim ahamiyatga ega. Protez yotadigan yuzani qoplaydigan to‘qimalarning xususiyatlarini bilish protezlash usulini tanlashda ham, yaxshi natijaga erishish uchun ham juda muhimdir. Protezning qo‘llab-quvvatlaydigan to‘qimalarga zararli ta’sirining oldini olishda ham katta ahamiyatga ega.

Supple asosiy e'tiborini protez asosining shilliq qavatining holatiga qaratadi va uni to'rtta sinfga bo'ladi:

1. Birinchi sinf: Ikkala yuqori va pastki jag'lar bir oz egiluvchan shilliq qavat bilan qoplangan alveolyar osiqlarga ega. Tanglay bir tekis shilliq qatlam bilan qoplangan, uning orqa sohasi mo'rtlashgan bo'ladi. Yuqori va pastki jag'lardagi shilliq qavatning tabiiy burmalari (lablar, yonoqlar va til), alveolyar o'siqdan uzoq joylashgan bo'ladi. Ushbu sinf shilliq qavat protez uchun qulay tayanchdir.
2. Ikkinchi sinf: Shilliq qavat atrofiylangan, alveolyar o'siq va tanglay yupqa, go'yo cho'zilgan qatlam bilan qoplangan. Tabiiy burmalarning birlashtiriladigan joylari alveolyar o'siq tepasiga biroz yaqinroq joylashgan, zich va ingichka shilliq qavat olinadigan protezni qo'llab-quvvatlash uchun unchalar ham qulay emas.
3. Uchinchi sinf: Alveolyar o'siq va qattiq tanglayning orqa qismi, bo'shashgan shilliq qavat bilan qoplangan, shilliq qavatning bu holati ko'pincha past alveolyar o'siq bilan birlashtirilgan. Shunga o'xshash shilliq qavati bo'lgan bemorlar ba'zida oldindan davolanishga muhtojdirlar. Protezdan so'ng, ayniqsa protezni ishlatish rejimiga qat'iy rioya qilish kerak va shifokor kuzatuvda bo'lishlari kerak bo'ladi.
4. To'rtinchi sinf: Shilliq qavatning harakatchanligi bilan izohlanadi. Shilliq qavat osongina qolip olish xomashyosining, hattoki past bosimli ta'siri ostida o'z joyini o'zgartiradi. Bu esa o'z navbatida protezni ishlatishni qiyinlashtiradi yoki imkonsiz qilib qo'yadi. Bunday burmalar asosan pastki jag'da, alveolyar o'siq atrofiyasida kuzatiladi. Shunday holatda protezlash, ba'zan uni olib tashlaganidan keyingina amalga oshiriladi.

Supple tasnifidan ko'rinib turibdiki, shilliq qavatning muvofiqligi katta amaliy ahamiyatga ega.

Shilliq qavatining turli muvofiqlik darajasiga qarab Luynd qattiq tanglay ustidagi to'rt hududni ajratib beradi:

- 1) sagital chokning maydoni;
- 2) alveolyar osiq maydoni;
- 3) ko'ndalang burmalarning maydoni;
- 4) orqa qism.

- Birinchi hududning shilliq qavati yupqa, shilliq ostki qatlamga ega emas.

Uning muvofiqligi ahamiyatsiz. Ushbu joyni Luynd medial (oʻrta) tolali hudud deb atadi.

- Ikkinchi hudud alveolyar tizimga tegishli. U shilliq qavat bilan qoplangan, deyarli shilliq osti qatlamdan ajralib turadi. Bu joyni Luynd periferik tolali hudud deb atadi.

- Uchinchi hudud oʻrtacha muvofiqlik darajasiga ega boʻlgan shilliq qavat bilan qoplangan.

- Toʻrtinchi hudud qattiq tanglayning orqa uchdan bir qismi - shilliq bezlarga boy va ozgina yogʻ toʻqimasini oʻz ichiga olgan shilliq osti qatlamga ega. Bu qatlam yumshoq va vertikal yoʻnalishda boʻlib, eng yuqori darajada mos keladi va glandular mintaqada deb ataladi.

Ortopedik taglik - organlar va toʻqimalar majmuasi, tish bilan bevosita aloqadagi protez.

Protezlarning toʻqimalarga va tish aʼzolariga taʼsiri, odam organizmining tashqi muhitga taʼsirlari kabi har xil. E. I. Gavrilov (1973) protezlarning ogʻiz boʻshligʻi shilliq qavatiga taʼsirini quyidagicha taʼriflab berdi:

- nojoʻya taʼsirlar;
- travmatik (shikast) taʼsirlar;
- toksik taʼsirlar;
- allergik taʼsirlarga ajratdi.

Protez toʻshagi yuzasi toʻqimalarining reaksiyasi asosan shilliq qavatning yalligʻlanishi (giperemiya, shish, ogʻriq, giposalivatsiya) shaklida namoyon boʻladi. Ular intensivligi va kengligi bilan oʻzgarib turadi. Uzoq muddatli yalligʻlanish, eroziya, oshqozon yarasi, giperplastik oʻsishlar, qoʻziqorin tipidagi polioplalar shaklida, shuningdek asab tizimining, somatik kasalliklarning, oshqozon-ichak traktining kasalliklarida, bosh ogʻrigʻining va boshqalarning umumiy somatik kasalliklarida uchraydi.

Protezlar taʼsiri ostida ogʻiz boʻshligʻi toʻqimalarida yuzaga keladigan reaktiv oʻzgarishlar - protezli stomatit deb ataladi. Ular quyidagi guruhlariga boʻlinadi:

1. Ortopedik stomatitlar (jarohatlardan tashqari):
  - a- oʻchoqli;
  - b- tarqoq.
2. Travmatik stomatitlar:
  - a- oʻtkir;

b- surunkali (dekubital yara).

Mexanik shikastlanish natijasida kelib chiqadigan stomatit deyarli barcha bemorlarda protez qoʻllanilgandan keyin rivojlanadi, uning asosi protez toʻshagining relyefi va chegaralariga toʻgʻri kelmaydi. Ularning oldini olish davolanishning toʻliqligi printsipiga rioya qilishni oʻz ichiga oladi: protezni qoʻllaganidan keyin shifokor protez toʻshagining toʻqimalari shikastlanish xavfi yoʻqligiga ishonch hosil qilguncha bemorni kuzatadi.

Protezni qoʻllanilgandan keyin, 1-7 kun oʻtgach, quyidagilar yuz berishi mumkin:

1. Toksik stomatit: Monomerning plastmassadagi ortiqcha miqdori ($> 0,5\%$ - issiq taʼsirida, $> 2\%$ - sovuq tasirida), shuningdek, uning depolimerizatsiyasi paytida, bezovta qiluvchi va toksik (protoplazmatik zahar) taʼsir koʻrsatadigan metakril kislota chiqarilishi bilan birga vujudga keladi. Protez toʻshagining shilliq qavati, shuningdek ogʻiz shilliq qavatining blastomogenezigiga olib keladi.

Tish protezlari gigienasi bilan bakterial toksinlarning taʼsiri.

2. Allergik stomatitlar. Kechiktirilgan taʼsir reaksiyalari guruhiga kiruvchi kontakt stomatit koʻrinishidagi allergik reaksiyalar (tananing immunitet reaksiyasi), oqsil boʻlmagan tabiatdagi moddalar (monomerlar, boʻyoqlar, metall oksidlari) taʼsiri ostida rivojlanadi va shuning uchun antigenlar emas, balki konyugatsiya tufayli, ogʻiz shilliq qavatining oqsillari bilan allergenga aylanadi. Bunday moddalar "Gaptens" deb ataladi. Allergiya rivojlanishi jarayoni uch bosqichga ajratiladi: immunologik, patokimyoviy va patofizyologik yoki klinik koʻrinish bosqichi. Oxirgi bosqichda paydo boʻlgan vositachilar ogʻiz boʻshligʻining hujayralari va toʻqimalariga patogen taʼsir koʻrsatadi.

3. Baʼzida protezlashda parasteziya, protez toʻshagi shilliq qavatining quruqligi, klinik jihatdan oʻzgarmagan shilliq qavatdagi ogʻriq, uning tarqoq yalligʻlanishi, giperesteziya kuzatiladi. Ular protez qoʻllanilgandan soʻng yoki uzoq vaqtdan keyin paydo boʻlishi va tananing har qanday umumiy kasalliklari (ovqat hazm qilish organlari, yurak-qon tomir tizimi, endokrin kasalliklar va boshqalar) fonida rivojlanishi mumkin.

Bemorni sinchkovlik bilan tekshirish, tegishli xomashyo materiallarni tanlash, protezning eng oqilona dizaynini tanlash, ularni ishlab chiqarish texnologiyasini barcha klinik va laboratoriya bosqichlarida kuzatish, bemorning protezni qoʻllash va parvarish qilish talablariga muvofiqligi, asosan asoratlarni oldini olishda katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. A.S.Sherbakov. Ortopedik stomatologiya. 1998 yil.
2. Атаходжаева, Г. А., Мирзалиева, А. А., & Султонов, С. С. (2020). Клинико-лабораторные особенности хронической сердечной недостаточности у больных мебаболическим синдромом. Academic research in educational sciences, (3), 541-550.
3. F.Sh.Fayzullayev. Ortopedik stomatologiyadan ma'lumotnoma. Toshkent - 2009 yil.
4. S.A.Naumovich. Ortopedik Stomatologiya darslik. Minsk - 2012 yil.
5. S.S.Agzamxodjaev. Ortopedik stomatologiyadan ma'lumotnoma. Toshkent - 2009 yil.
6. V.Yu.Kurlyandskiy. Ortopedik stomatologiya, 1977 yil.
7. X.I.Irsaliev. Ortopedik stomatologiya propedivtikasi. Toshkent- 2006 yil.

Research Science and
Innovation House